

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Pyykkönen, Miikka; Sokka, Sakarias; Kurlin Niiniaho, Ari

Title: Yrittäjätaiteilijat vapauden, luovuuden ja toimeentulon rajapinnoilla

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Työelämän tutkimus

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Pyykkönen, M., Sokka, S., & Kurlin Niiniaho, A. (2021). Yrittäjätaiteilijat vapauden, luovuuden ja toimeentulon rajapinnoilla. *Työelämän tutkimus*, 19(1), 57-81.

<https://doi.org/10.37455/tt.102880>

Miikka Pyykkönen, Sakarias Sokka & Ari Kurlin Niiniaho

Yrittäjätaielijat vapauden, luovuuden ja toimeentulon rajapinnoilla

Tiivistelmä

Keskitymme artikkelissamme nuorten (alle 35-vuotiaiden), taiteilijoina toimivien yrittäjien ja freelancereiden näkemyksiin omasta työstään, työolosuhteistaan ja tuloistaan. Aineistomme on Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskuksen ja Taiteen edistämiskeskuksen keräämä Nuoret taiteentekijät -kyselyaineisto vuodelta 2018 (n = 565). Erotimme aineistosta artikkelimme otokseksi yrittäjien ja freelancereiden (n = 209) edellä mainittuja asioita koskevat vastaukset. Käytämme heistä yhteisnimitystä yrittäjätaielijat. Tutkimme eri tekijöiden vaikutuksia yrittäjätaielijoiden työtyytyväisyyteen suorien jakaumien sekä ristiintaulukointien ja niitä koskevien riippumattomuustestien ja korrelaatiokertoimien avulla. Lähestymme aihetta kulttuuri- ja taidealojen työtä koskevien aiempien tutkimusten tulosten ja teoretisointien valossa. Tulkintakehyksen keskeisiä käsitteitä ovat taiteilijoiden työn hybridisyys ja työnteon prekaarisuus, joita kuvaavia esimerkkejä nostamme esiin myös aineistoon sisältyvistä kirjallisista vastauksista. Keskeisimpinä tuloksina toteamme, että yrittäjätaielijat ovat työssään muita nuoria taiteilijoita monialaisempia ja monituloisempia, ja he pärjäävät muita paremmin prekaarin työelämän epävarmuustekijöiden kanssa.

Johdanto

Taiteilijoiden työtä leimaa niin Suomessa kuin muuallakin odotusten ja todellisuuden kaksijakoisuus. Yhtäältä taiteilijoiden työhön kohdistuu hallinnollisissa strategioissa ja toimenpideohjelmissa esimerkiksi talouskasvuun, työllisyyteen, yrittäjien määrän lisääntymiseen ja aluekehittämiseen liittyviä odotuksia (Pyykkönen 2015; Pyykkönen & Stavrum 2018; Pyykkönen ym. 2019). Toisaalta taloustilastot ja työoloja koskevat tutkimukset osoittavat sekä taiteilijoiden että muidenkin kulttuurin parissa toimivien työhön ja sen taloudellisiin vaikutuksiin kytkeytyvän monia ongelmia. Kulttuurin parissa työskentelevien tulotaso on muihin korkeakoulutusta vaativiin aloihin verrattuna hyvin alhainen. Selvitysten ja tilastojen mukaan etenkin yksinyrittäjien ja apurahalla työskentelevien tulot jäävät pieniksi. (Pärnänen & Sutela 2014; Rensujeff 2015; SVT 2019.) Myös kulttuurialojen¹ arvontuotanto bruttokansantuotteella mitattuna on odotusten vastaisesti hieman laskenut viimeisen vuosikymmenen aikana. Kulttuurituotteista saatavat vientitulot ovat kymmenessä vuodessa pudonneet puoleen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 19–22.)

Taiteilijuus ja kulttuurin parissa työskentely kiinnostavat nuoria, mutta kulttuurialojen opiskelijamäärät ovat laskeneet viimeisen vuosikymmen aikana viidellä tuhannella koulutuspaikkojen vähentämisen vuoksi (Opetushallitus 2019; Tilastokeskus 2020). Työllisyys notkahti 2010-luvun alussa, mutta sen jälkeen erilaisissa kulttuuriammateissa toimivien määrä on kasvanut tasaisesti (SVT 2018). Kiinnostavuutta selittävät muut kuin taloudelliset tekijät. Aiempien tutkimusten sekä tämän tutkimuksen pohjana toimivan kyselyaineiston mukaan nuoret hakeutuvat taiteilijoiksi saadakseen työskennellä itseään kiinnostavien asioiden parissa, voidakseen toteuttaa luovuuttaan ja pystyäkseen määräämään työajan käytöstään. Myös yhteiskunnallisiin asioihin vaikuttaminen ja elämysten tarjoaminen muille ihmisille mainitaan syiksi. (Ansio ym. 2018; Hirvi-Ijäs ym. 2018; Piispa & Salasuo 2014.)

1 Tilastokeskus liittää kulttuurialoihin taiteen lisäksi useita erilaisia toimintoja, mukaan lukien huvipuisot, pelit ja mainonnan. Taiteilijoiden työ taiteilijana lukeutuu lähinnä luokkaan ”taiteilija-, näyttämö- ja konserttitoiminta”. Luokka muodostaa hieman alle kymmenen prosenttia kulttuurialojen yhteenlasketusta arvonlisäyksestä (v. 2017 n. 6,5 mrd) (http://tilastokeskus.fi/til/klts/2017/klts_2017_2019-10-16_tau_001_fi.html).

Tarkastelumme kohteena ovat nuorten, taiteilijoina toimivien yrittäjien ja freelancereiden työ ja työolosuhteet. Tutkimme siis niitä taiteilijoita, jotka tekevät työtään pääasiassa palkkatyön ulkopuolella ja ilman apurahoja. Osa-aikaisesti he saattavat työskennellä myös muilla statuksilla. Tutkimustehtävänä on selvittää yrittäjyyttä nuorten taiteilijoiden keskuudessa sekä sitä, millaisena vaihtoehtona yrittäjyys ja freelancerius näyttävät, kun niitä tarkastellaan työn tekemisen, työolojen ja toimeentulon näkökulmasta. Tarkastelemme myös eri tekijöiden vaikutuksia yrittäjätalenteiden työtyytyväisyyteen. Suomessa ei aiemmin ole tarkasteltu isojen aineistojen avulla tämän ryhmän näkemyksiä työstään. Tutkimuskysymykset ovat: 1) Miten nuorten yrittäjätalenteiden ja freelancer-talenteiden ryhmä poikkeaa työn ja toimeentulon osalta muista nuorista taiteilijoista? 2) Millaisiksi he kuvaavat työnsä ja sen olosuhteet? 3) Millaisia ovat heidän tulonsa ja tulolähteensä?

Aineistona on Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskuksen (Cupore) ja Taiteen edistämiskeskuksen (Taite) vuonna 2018 keräämästä Nuoret taiteentekijät -kyselyaineistosta (n = 565) erotellut yrittäjiksi sekä freelancereiksi itsensä määrittelevät alle 35-vuotiaat taiteilijat (n = 209). ”Muita nuoria taiteilijoita” kyseisessä kyselyaineistossa ovat apurahansaajat, vapaat taiteilijat, palkkatyössä olevat, opiskelijat ja työttömät. Taiteilijaksi tai yrittäjäksi ja freelanceriksi identifioituminen perustuu aineistossamme vastaajan omaan ilmoitukseen. Ensisijaisina analyysimenetelminä olemme käyttäneet suorien jakaumien ja ristiintaulukoiden tarkastelua riippumattomuustestien ja korrelaatiokertoimien testauksin.

Yrittäjätalenteet – taidetyön uusi normaali?

Yrittäjällä tarkoitamme tässä artikkelissa liiketoimintaa harjoittavaa henkilöä, joka pyrkii tekemään toiminnallaan vähintään sen verran voittoa, että voi maksaa itselleen palkkaa työstään. Yrittäjyydelle on erilaisia juridisia, vero- tai työvoimapolitiittisia kategorioita, kuten ammatinharjoittaja (”myy osaamistaan”), liikkeenharjoittaja / yksityinen elinkeinonharjoittaja (”myy tavaraa tai tuotetta”) ja yhtiö (avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö tai osuuskunta). Termillä yksinyrittäjät viitataan yleensä ammatinharjoittajiin, jotka työllistävät yritystoiminnallaan ainoastaan itsensä. Yksinyrittäjä on itsensä työllistäjä, mikä tarkoittaa sitä, että hän ei ainakaan päätoimisesti työskentele toisen palveluksessa. Itsensä työllistäjä saa kaikki

tulot työstään itselleen, mutta hän myös kantaa itse työhönsä liittyvät riskit. (Bögenhold & Klinglmair 2016.) Myös liikkeenharjoittaja voi olla itsensätyöllistäjä. Yrittäjyydestä on nykytyömarkkinoilla – ja laajemminkin yhteiskunnassa – muodostunut muun muassa poliittisten ohjelmien ja koulutuksen kautta ihanne-eetos (Bröckling 2016; Pyykkönen 2014). Tämä yrittäjyyden eetos ei ainoastaan kutsu ihmisiä harjoittamaan liiketoimintaa de facto, vaan se sisältää myös ajatuksen työelämän laajemmasta yrittäjämäisyydestä eli yrittäjille ominaisista työn tekemisen piirteistä. Siinä kaikilta työelämäsubjekteilta toivotaan joustavuutta, riskinottohalua ja -kykyä, itsensä markkinointia ja kehittämistä sekä työn ajattelemista liiketoiminnan kannattavuuden näkökulmasta (emt.).

Freelancer luokitellaan itsensätyöllistäjäksi, jonka asema on hyvin lähellä pääasiassa toimeksiantojen pohjalta ammatinharjoittajana toimivaa yksinyrittäjää. Myös freelancer myy omaa työtään asiakkaille ja tekee kustakin tilauksesta erillisen sopimuksen. Työn hinta ei ole vakio, vaan se voi vaihdella sopimuskohtaisesti. Freelancerin ei tarvitse olla rekisteröity yrittäjä, vaan freelanceriksi nimitetään lyhyitä työtehtäviä yhdelle tai useammalle työntarjoajalle tekevää henkilöä, joka työskentelee joko palkkatyössä tai palkkiokorvausta vastaan. (Bögenhold & Klinglmair 2016.)

Käytämme yrittäjistä ja freelancereista omassa aineistossamme yhteisnimitystä yrittäjätaiteilija. Yrittäjätaiteilijoiden lisäksi taiteen kentällä toimii päätoimisia palkansaaajia, apurahataiteilijoita ja niin sanottuja vapaita taiteilijoita². Yrittäjätai-teilijalla viittaamme työmarkkinastatukseen, joka taidetta yrittäjinä ja freelancereina tekevillä on samankaltainen. Heitä yhdistävät yrittäjämäisen työn tyypilliset piirteet sekä työn mielekkyyden kytkeytyminen omasta työstä määräämiseen. Toisaalta ongelmat ja haasteetkin ovat samanlaisia: työtehtävien jatkuvuuden sekä tulojen epävarmuus ja vaihtelevuus. Yrittäjille ja freelancereille on aiempien taiteilijatutkimusten mukaan yhteistä myös se, että valtaosa tekee – ainakin ajoittain – päätoimensa kanssa samanaikaisesti muita työtoimeksiantoja, kuten toimii palkkatyössä

2 Vapaa taiteilijuus on työmarkkinastatuksena epämääräinen. Se liittyy usein työskentelyyn ilman palkkaa tai apurahoituksella (esim. Hirvi-Ijäs ym. 2019, 43; Rensujeff 2015, 54). Barometrikyselyissä vapaa taiteilija -vaihtoehtoon on lisätty määre ”ei työsuhdetta eikä toimeksiantoja”. Niiden perusteella etenkin visuaalisten taiteiden aloilla identifioidutaan usein vapaiksi taiteilijoiksi. Oma asemaansa tällä termillä kuvaavatkin usein sellaisilla taiteenaloilla toimivat, joilla on vähän työsuhteisia työpaikkoja ja vahva perinne taiteen tekemisestä yksin työskennellen.

tai käyttää apurahoja. Sama pätee muihinkin taiteilijoiden työmarkkina-asemiin: palkkatyössä oleva on toisinaan apurahalla, toimii vapaana taiteilijana tai freelancerina ja niin edelleen. Tätä monipuolisuutta kutsutaan työn hybridimäisyydeksi tai hybridityöksi. (Ansio ym. 2018; Bögenhold & Klinglmair 2016; Oakley 2009; Piispa & Salasuo 2014; Sutela & Pärnänen 2018.)

Kulttuurisisältöjen parissa työskentelevistä yrittäjistä ja freelancereista on jonkin verran eurooppalaista ja suomalaista tilastotutkimusta. Toisin kuin omassa aineistossamme, tutkimusten ja tilastojen kohderyhmiin kuuluu muitakin kuin taiteilijoita. Esimerkiksi Eurostatin määritelmässä kulttuurialan yrityksiin luetaan laajasti kulttuurisisältöihin liittyvää yritystoimintaa, josta taiteilijoiden yritystoiminta muodostaa vain osan. Eurostatin vuoden 2019 raportin mukaan Euroopassa oli 1 200 000 kulttuurialojen voittoa tavoittelevaa yritystä vuonna 2016 (Eurostat 2019, 83). Tämä oli noin 5 prosenttia kaikista yrityksistä. Suomessa vastaava osuus on 4,4 prosenttia. Kulttuurialan yrityksistä 97 prosenttia on Euroopassa ja Suomessa alle kymmenen henkeä työllistäviä mikroyrityksiä. Joka kolmas (33 %) Euroopassa kulttuurialoilla työskentelevä luokiteltiin itsensä työllistäjäksi vuonna 2018. Eurostatin raportin mukaan monissa maissa, myös Suomessa, itsensä työllistäjien osuus on kulttuurialoilla jopa puolet suurempi kuin muilla aloilla. Noin puolet Euroopan kulttuurialan itsensä työllistäjistä on yrittäjiä tai freelancereita. Suomessa kulttuurialojen työvoimasta 28 prosenttia työskentelee viimeisimpien tilastojen mukaan yrittäjinä, kun muilla aloilla vastaava osuus on 12 prosenttia (SVT 2018). Musiikin parissa työskentelevistä peräti puolet toimii yrittäjinä (emt.). Maria Hirvi-Ijäksen ja kumppaneiden kokoama Taiteen ja kulttuurin barometrin 2018 aineisto, joka toimii valituilta osin myös tämän artikkelin aineistona, kertoo, että alle 35-vuotiaista barometriin vastanneista taiteilijoista 37 prosenttia määritteli itsensä yrittäjäksi tai freelanceriksi.

Pyykkönen (2015) on esittänyt, että yrittäjyydestä on Suomessakin tulossa kulttuurialojen työn uusi ”normaali” ja että kehitys liittyy yleisempään yhteiskunnan yrittäjämäistymiseen (Pyykkönen 2014; muu Eurooppa, ks. Menger 2002; Oakley 2009). Yhtäältä siitä indikoi yllä mainittu yrittäjien ja freelancereiden – kuitenkin suhteellisen maltillinen – määrän lisääntyminen kulttuurialalla ylipäättään. Toisaalta siitä kertovat merkittävät diskursiiviset muutokset kulttuuripolitiikassa, kehittämishankkeissa ja koulutuksessa (emt.; Pyykkönen & Stavrum 2018). Pierre-Michel Menger (2002; 2015) esittää yhdeksi yrittäjyyden lisääntymisen syyksi kulttuurialoilla

työvoiman ylitarjonnan. Lisäksi hän katsoo, että yrittäjyyttä on lisännyt alan ”sisäsyntyinen vaatimus” työn yksilöllisyydestä ja joustavuudesta.

Yrittäjänä tai freelancerina toimimisen yleisyydessä on jonkin verran eroja iän mukaan. Barometriaineistot viittaavat siihen, että nuorempi taiteilijasukupolvi suhtautuu myönteisemmin yrittäjämaiseen työhön ja yrittäjyyteen. Tätä on selitetty koulutuksen muuttumisella (Piispa & Salasuo 2014). Angela McRobbie (2016) ja Linda Essig (2017) puolestaan katsovat, että muutokset taiteen ja kulttuurialojen koulutuksessa ovat muuttamassa työntekijöiden itsekäsityksiä yrittäjämäisemmiksi.

Samanaikaisesti yrittäjämäisyyden lisääntymisen kanssa taiteilijoiden työ on *hybridisoitunut*. Siihen kuuluu taiteellisen työn tekeminen eri yhteyksissä ja alustoilla (Abbing 2002; Casacuberta & Gandelman 2012). Se viittaa myös taiteilijoiden liikkumiseen yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin työtehtävien, rahoitusten ja palveluiden välillä (vrt. Markusen ym. 2006). Taiteilijoiden työlle onkin nykyään varsin tyypillistä monien taiteeseen liittyvien tehtävien ja töiden päällekkäisyys sekä koulutus ja työtehtävät myös taiteen ulkopuolella. Työt ovat sirpaloituneita ja projektiluonteisia, ja niitä on vaikea sijoittaa yhden kategorian tai nimikkeen alle. (Abbing 2002; Casacuberta & Gandelman 2012; Woronkowicz & Noonan 2017.)

Taiteelliselle työlle on tyypillistä myös *prekaarisuus*. Tarkoitamme sillä työn tekemiseen ja työoloihin liittyvää epävarmuutta, joka ilmenee yleisimmin lyhyinä ja epävarmoina työsuhteina, huonoina työehtoina sekä pieninä tuloina (Kalleberg 2009; Korhonen ym. 2006; Oakley 2009, 41–48). Monet tutkijat ovat katsoneet tämän olevan kulttuurialoilla tyypillisintä nuorille yrittäjinä ja freelancereina toimiville (esim. McGuigan 2015; McRobbie 2016). Prekarisaatio kytkeytyy hybridisaatioon esimerkiksi siten, että taiteilijat tekevät monia töitä samanaikaisesti välttääkseen epävarmuustekijöiden aiheuttamia tulonmenetyksiä ja muita riskejä (Ansio ym. 2018).

Sutelan ja Pärnäsen (2018) kyselytutkimuksen mukaan kulttuurin parissa työskentelee ammattiaseman ja työtehtävien vaihtelusta huolimatta motivoituneita itsensätyöllistäjiä, joiden yrittäjyyttä selittää vaikea työllistyminen palkansaajana. Taiteilijana työllistymiseen palkkasuhteessa on niukalti mahdollisuuksia. Apurahoitus on useilla taiteenaloilla tärkeä toimeentulon lähde, mutta sitä on tarjolla suhteellisen pienelle joukolla (Hirvi-Ijäs & Sokka 2019; Rensujeff 2015).

Kaikkien taiteilijoiden puheessa työnsä motivaatiotekijöistä ja työviihtyvyydestään risteilevät aiempien tutkimusten valossa prekarisaation toivotut ja ei-toivotut

puolet (esim. Hirvi-Ijäs ym. 2020). Toivotut puolet liittyvät työhön innostaviin ja ”sytyttäviin” syihin, joista myöhemmin tässä artikkelissa puhumme Martelaa ja Jarenkoa (2014, 6) seuraten sisäisinä motivaatiotekijöinä. Taiteilijat motivoituvat työn vapaudesta, itsemääräämisestä ja mahdollisuudesta käyttää luovuuttaan ja ansaita sillä, mutta heidän työtään varjostaa pätkittäisyys, taloudellinen epävarmuus ja toisinaan vähäinen aika itse taiteen tekemiselle (esim. Herranen 2013; Jokinen 2010; Karttunen 2019). Nuoret taiteilijat kokevat vanhempia taiteilijoita ja muita ammattiryhmiä tyypillisemmin sisäiset motivaatiotekijät tärkeiksi, ja epävarmuuksia siedetään pitkälle juuri myönteisten puolien vuoksi (Hirvi-Ijäs ym. 2018; vrt. McRobbie 2016). Nimitämmekin nuorten taiteilijoiden prekarisaatioteesiksi aiemmista tutkimuksista ja selvityksistä nousevaa käsitystä, jonka mukaan heidän työnsä koostuu hybrideistä ja prekaareista elementeistä ja työhön kuuluvat epävarmuuden toivotut puolet nousevat vaikeissa työolosuhteissa keskeiseksi motivaatiotekijäksi.

Aineisto ja menetelmät

Artikkelin aineisto koostuu teemaamme koskevin osin Taiteen ja kulttuurin barometrin kyselyvastauksista vuodelta 2017. Kyselyn pohjalta koottu raportti on julkaistu vuonna 2018 (Hirvi-Ijäs ym. 2018). Barometri tehdään kyselytutkimuksena vuosittain vaihtuvalle vastaajajoukolle. Se on asenteiden ja mielipideilmaston kartoitus, jota Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus (Cupore) ja Taiteen edistämiskeskus (Taike) ovat toteuttaneet yhteistyössä vuodesta 2015 alkaen. Vuoden 2017 barometrin teemana oli *Nuoret taiteentekijät* ja vastaajina alle 35-vuotiaat taiteilijat³. Kaikkiaan barometrikyselyssä oli liki 50 kysymystä. Niistä useimmat esitettiin väittäminä, joihin vastattiin viisiportaisella Likert-asteikolla. Jokaisen eri teemaa koskevan väittämälistan jälkeen vastaajilla oli mahdollisuus täydentää vastausta sanallisesti. Täydentäviä vastauksia annettiinkin runsaasti, useissa teemoissa sadoittain.

3 Nuorten määrittely alle 35-vuotiaiksi perustuu Taiken luokitteluun. Laki valtion taiteilija-apurahoista (28.11.1969/734) määrää (3 §), että ”taiteilija-apurahoja jaettaessa niistä on vuosittain myönnettävä vähintään 30:tä apurahavuotta vastaava määrä nuorille tai uransa alussa oleville taiteenharjoittajille”. Laissa ei määritellä, miten nuori tässä yhteydessä pitäisi käsittää.

Cupore keräsi aineistoa eri tavoin. Kyselylinkki lähetettiin suoraan kaikille alle 35-vuotiaille, jotka olivat vuoden 2016 aikana hakeneet apurahaa Taiteen edistämiskeskuksesta. Kolme suurta apurahoja myöntävää säätiötä jakoi kyselylinkkiä, ja taideoppilaitokset jakoivat sitä omien alumniryhmiensä syyskirjeissä. Useat taiteilijajärjestöt liittivät tiedon kyselystä jäsentiedotteisiinsa. Taiken läänintaiteilijat jakoivat kyselylinkkiä verkostoissaan, ja Cupore sekä Taike levittivät sitä omien internetsivujensa ja sosiaalisen median kanaviensa kautta. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 565 nuorta taiteilijaa. Kyselyn kohteena olevien nuorten taiteilijoiden kokonaislukumäärää ei tiedetä, sillä Suomessa toimivien taiteilijoiden lukumäärästä on vain arvioita. Ammattimaisesti työskentelevien taiteilijoiden määräksi Suomessa on arvioitu noin 20 000 (esim. Hirvi-Ijäs & Sokka 2019, 2; Houni & Ansio 2014, 375). Taiteilija on vapaa ammatti, eikä taiteilijana toimimiseen ole muodollisia rajoitteita. Edellä todettu taiteilijoille tyypillinen työskentely useassa ammatissa vaikeuttaa tilastojenkin tulkintaa.

Aineistomme vastaajien sukupuolijakauma sekä jakautuminen eri taiteenaloille olivat varsin samanlaiset kuin kaikilla Taikesta vuonna 2016 apurahoitusta hakenneilla. Vastaajat olivat taustaltaan myös varsin samanlaisia kuin *Taiteilijan asema*-tutkimukseen vuonna 2010 laajalla kyselyllä kerätyn aineiston vastaajat. Barometrin tekijät arvioivatkin käyttämämme aineiston edustavan melko hyvin koko suomalaisten alle 35-vuotiaiden taiteilijoiden joukkoa. (Hirvi-Ijäs ym. 2018, 9–10; ks. Rensujeff 2015.)

Keskityimme artikkelissamme niihin vuoden 2017 barometrikyselyn osiin, jotka koskevat taiteilijana työskentelyä ja toimeentuloa⁴, ja vastaajiin, jotka ilmoittivat työmarkkina-asemakseen yrittäjän tai freelancerin (209 vastaajaa, 37 % kaikista). Ristiintaulukoinneissa vertaamme yrittäjätaiteilijoina työskenteleviä kaikkiin muihin vastaajiin eli niihin, jotka ilmoittivat työmarkkina-asemakseen jonkin muun kuin yrittäjän tai freelancerin⁵ (356 vastaajaa, 63 % kaikista). Muista kuin yrittäjätaiteilijoista toimi palkansaajina 37 prosenttia, päätoimisina opiskelijoina 30 prosenttia

4 Kyselylomake on luettavissa barometriraportin liitteenä (ks. Hirvi-Ijäs ym. 2018).

5 Vastaajat saivat ilmoittaa useamman kuin yhden työmarkkina-aseman. Vertailuryhmät muodostettiin siten, että samat henkilöt eivät lukeudu molempiin ryhmiin.

ja vapaina taiteilijoina⁶ 30 prosenttia. Vuoden 2017 barometri ei sisältänyt vuosituloja koskevaa tietoa. Vuoden 2019 barometri puolestaan keskittyi toimeentuloa koskeviin kysymyksiin, joten täydensimme aineistoa mainitun barometriaineiston alle 35-vuotiaiden vastaajien vuosituloja koskevin tiedoin saadaksemme suuntaa antavan käsityksen yrittäjätaiiteilijoiden toimeentulosta (ks. Hirvi-Ijäs ym. 2020).

Kuten edellä totesimme, taiteilijoiden työmarkkina-asetat ovat kirjavia, usein jopa päällekkäisiä. Tavoittemme on selvittää, millaisena vaihtoehtona taiteilijat näkevät yrittäjämäisen työskentelyn taiteilijana työskentelyn ja toimeentulon näkökulmista. Muiden taiteilijoiden ryhmä auttaa hahmottamaan kohdejoukkomme erityispiirteitä. Vuositulot esitämme erikseen yrittäjinä ja freelancereina työskenteleviltä, palkansaajilta ja muihin työmarkkina-asemiin lukeutuvilta.

Aineisto sisältää pääosin luokiteltuja vastauksia väittämiin ja monivalintakysymyksiin. Tarkastelemme näitä suorien jakaumien, ristiintaulukoinnein ja muuttujien välisten riippuvuuksien testauksin. Tuomme esiin aineistosta löytyneet tilastollisesti merkitsevät erot⁷.

Nuoret yrittäjätaiiteilijat ja heidän työnsä

Yrittäjätaiiteilijat nuorten taiteilijoiden joukossa

Aineistomme perusteella nuorten taiteilijoiden suhtautuminen yrittäjyyteen on myönteisempää kuin koko taiteilijakunnalla: 40 prosenttia heistä toivoi taiteenaloille lisää yrittäjämäistä asennetta (ks. myös Hirvi-Ijäs ym. 2017 ja 2018). Tämä havaintomme tukee aiempien tutkimusten väitteitä siitä, että yrittäjämäisyys on nousussa kulttuuri- ja taidealoilla (esim. Menger 2002; Pyykkönen 2015). Yrittäjänä tai freelancerina oli vuoden 2017 aikana työskennellyt 37 prosenttia kaikista kyselyyn vastanneista nuorista taiteilijoista. Sen paremmin yrittäjätaiiteilijat kuin muutkaan

6 Kolmannes vapaista taitelijoista ilmoitti työmarkkina-asemakseen myös työttömän työnhakijan ja viidennes apurahalla työskentelyn.

7 $X^2 < 0,05$. Luokiteltua aineistoa vertailtiin ristiintaulukoinnein ja esiin tulleiden eroavaisuuksien tilastollinen merkitsevyys testattiin χ^2 -testein ja korrelaatio mitta-asteikosta riippuen joko Cramerin V -testillä tai Spearmanin testillä.

vastaajat eivät kuitenkaan haluaisi toimia pelkästään yrittäjänä – vain 5 prosenttia kummastakin ryhmästä toivoi työllistyvänsä yksinomaan yrittäjänä. Myöskään pelkkää palkkatyötä ei koettu kovin houkuttelevana; sitä toivoi 15 prosenttia molempien ryhmien vastaajista. Yksinomaan apurahoilla työskentelykään ei juuri houkuttele nuoria taiteilijoita. Yrittäjistä ja freelancereista vain noin joka kymmenes (11 %) ja muistakin ainoastaan joka viides (21 %) toivoi pääsevänsä työskentelemään pelkän apurahoituksen turvin.

Yrittäjätaiiteilijoiden joukko vastaa perusominaisuuksiltaan pääpiirteiltään muita nuoria taiteilijoita. Muutamia merkitseviä eroja kuitenkin ilmeni. Yrittäjät ja freelancerit olivat hieman muita nuorten barometrikyselyyn vastanneita vanhempia. Heistä 64 prosenttia oli yli 30-vuotiaita, kun muista vastaajista tähän ikäryhmään lukeutui 53 prosenttia⁸. Taidealan ylemmän korkeakoulututkinnon (ammattikorkeakoulu tai yliopisto) suorittaneet toimivat muita nuoria taiteilijoita useammin yrittäjänä tai freelancerina (46 % vs. 33 %), mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Myöskään sukupuolten välillä ei aineistossamme ilmennyt merkitseviä eroja freelancerina tai yrittäjänä toimimisen yleisyydessä.

Kohdejoukossamme oli eniten esittäville aloilla toimivia taiteilijoita. Toiminta yrittäjänä tai freelancerina oli yleisintä musiikin (46 %) ja näyttämötaiteen (48 %) aloilla. Muilla esittävien taiteiden aloilla yrittäjänä tai freelancerina toimi 34 prosenttia vastaajista. Myös audiovisuaalisella alalla yrittäjäyys vaikuttaa keskimääräistä yleisemmältä, mutta alalla toimivien vastaajien määrä oli eron varmentamiseen liian pieni.

Pääkaupunkiseudulla asuville yrittäjänä tai freelancerina toimiminen on hieman tyypillisempää kuin muualla asuville. Etenkin musiikin alalla taiteilijayrittäjäyys oli yleisempää pääkaupunkiseudulla (67 %) kuin muualla maassa (15 %)⁹. Myös audiovisuaalisissa taiteissa pääkaupunkiseudulla asuvat toimivat varsin usein (62 %) yrittäjänä tai freelancerina, mutta muualta maasta vastaajia ei ollut riittävästi vertailun tekemiseksi. Visuaalisissa taiteissa vastaavat luvut olivat 43 prosenttia ja 21 prosenttia¹⁰. Kirjallisuuden alalla muualla kuin pääkaupunkiseudulla asuvat toimivat useammin yrittäjinä (18 % vs. 25 %), mutta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä.

8 Korrelaation vaikutus kuitenkin vähäinen: $V=0,110$.

9 Suurehko korrelaatio: $V=0,512$.

10 Kohtalainen korrelaatio: $V=0,243$.

Työskentely yrittäjätaitelijana

Päätoiminen työskentely yrittäjätaitelijana yhdistyy usein muihin, osa-aikaisiin työmarkkina-asemiin. Aineistomme yrittäjätaitelijoista joka kolmas (34 %) työskenteli jossain vaiheessa tarkasteluvuotta 2017 myös palkansaajana. Esittämissä taiteissa näin toimi miltei joka toinen (47 %). Kolmannes (34 %) yrittäjänä ja freelancerina työskennelleistä oli työskennellyt myös ”vapaana taitelijana”, ja 13 prosenttia heistä asemoitui vuoden 2017 aikana myös työttömäksi työnhakijaksi. Opiskelijoita oli joukossa 12 prosenttia.

Palkansaajien osuus selittyy osittain työskentelyllä oman alan palkkasuhteissa. Esimerkiksi määräaikaiset työsuhteet taidelaitokseen voivat toteutua rinnakkain tai peräkkäin yrittäjyyden kanssa. Osa nuorten taitelijoiden palkkatyöstä toteutuu kuitenkin täysin muulla alalla kuin taiteen parissa. Koko nuorten taitelijoiden barometriaineistossa kaksi kolmesta vastaajasta teki taiteellisen työn rinnalla muuta palkkatyötä (Hirvi-Ijäs ym. 2018, 56).

Muu kuin taiteellinen työskentely oli omassa otoksessamme vielä yleisempää kuin aiemmissa tutkimuksissa on raportoitu: peräti 72 prosenttia nuorista yrittäjätaitelijoista ilmoitti tekevänsä myös muuta työtä taiteellisen työn rinnalla. Yrittäjänä ja freelancerina työskentelevät suhtautuvat myönteisesti erilaisten työnteon tapojen yhdistämiseen. Heistä 59 prosenttia halusi työllistyä tulevaisuudessa erilaisia työnteon tapoja yhdistellen. Nuoret yrittäjätaitelijat siis liikkuvat melko luontevasti erilaisten tehtävien ja töiden maastossa, projektien, pätkien ja sirpaleisuuden maailmassa. He näyttävät omaksuneen hybridin toimintatavan, jossa toimeentulo haetaan useista lähteistä, myös muualta kuin yrittäjyydestä, vaikkakin sen kanssa rinnakkain. Tätä hybridisyshavaintoa tukevat vuonna 2019 kerätyn barometriaineiston tulokset: ”Vain joka kolmannella vastaajalla oli ollut vuoden aikana ainoastaan yksi työmarkkina-asema. Toinen kolmannes oli toiminut kahdessa asemassa ja viimeisellä kolmanneksella oli ollut useampia työmarkkina-asemia.” (Hirvi-Ijäs ym. 2020, 36–37.)

Päätoimisuuden määritelmä on absurdi määritelmäehdotus taitelijuudelle; eihän taitelijan tekemä taide lakkaa olemasta taidetta, jos hän saakin elantonsa osin tai jopa pääosin muualta. Ei suomentajakaan lakkaa olemasta suomentaja ja hänen suomennoksensa suomennoksia, vaikka hän saisikin kuukausipalkkansa toimistosih-teenä. (Esittävän alan taitelija)

Aineistomme tukee aiempia tulkintoja (esim. Herranen 2013; Jokinen 2010; Karttunen 2019; McRobbie 2016; Woronkowicz & Noonan 2017) taiteellisen työn prekarisaatioteesistä: luovan vapauden ja epävarmojen työolosuhteiden vuorottelu ovat kytköksissä työn hybridisyyteen. Tämä näkyi aineistossamme erityisesti silloin, kun vastaajat pohtivat palkattoman työn tekemiseen johtaneita syitä.

Halu ja palo tehdä mielenkiintoisia projekteja. Jos ei ole rahoitusta löytynyt, on ottanut riskin ja tehnyt kiinnostavan työn. (Monialataiteilija)

Koulussa annettiin ymmärtää, että se kuuluu asiaan. Että kaikkien kuuluu kestää se vaihe elämässä ja sitten palkitaan. Eipä palkittu, ei tullut työpaikkoja, vain burnout ja haluttomuus osallistua mihinkään koulutushuijauksiin enää. Olen ihastunut projekteihin, firmoihin, pomoihin ja antanut sydämeni työlle, josta en ole saanut asianmukaista palkkaa. Intohimo sen on siis aiheuttanut ja silloin on tuntunut hyvältä, kuin tekisin jotain sydämelläni. (Monialataiteilija)

Tapa, jolla prekaarius ja hybridisyys yhdistyvät taiteellisessa työssä, näyttää aineistossamme liittyvän siihen, kuinka vastaajat suhtautuvat taiteilijuuteen. Ne, jotka kiinnittyvät tiukasti ”vapaaseen taiteeseen”, sulkevat kapeasti rajatun taiteen kentän ulkopuolisia työskentelymahdollisuuksia omien mahdollisuuksiensa ulkopuolelle. Ne, jotka suhtautuvat joustavammin työskentelyyn muilla sektoreilla tai markkinaehtoisesti, pitävät ainakin periaatteessa itselleen avoimena enemmän mahdollisuuksia. Yrittäjämäinen ajattelu siis avaa laveamman työllistymishorisontin, joka myös tasaa henkilökohtaisen toimeentulon riskejä eri toimeentulon lähteiden kesken (vrt. Menger 2002, 14).

Yrittäjänä ja freelancerina työskentelevät kokivat useammin (64 %) kuin muut (50 %) nykyisten työtehtäviensä vastaavan koulutustaan¹¹. Samalla he kuitenkin kokivat, etteivät ole saaneet koulutuksestaan riittävästi valmiuksia sirpaleisen työelämän vaatimusten kohtaamiseen. Tämä näkyi selvästi kyselyn täydentävissä vastauksissa, joissa kaivattiin nimenomaan parempia hybridin työn sekä yrittäjämäisen itsensä työllistämisen valmiuksia¹².

11 $V=0,161$. Tätä voi selittää myös yrittäjien ja freelancereiden koulutustausta, erityisesti taiteenalan korkeakoulututkinnot.

12 Täydentävät vastaukset kysymykseen: ”Taiteilijakoulutuksen sisältöjä pitäisi kehittää monipuolisemmiksi – KYLLÄ, millä tavoin? / EI, miksi ei?”.

Työkenttä on valtavassa rakennemuutoksessa. Niin taiteen kuin muidenkin ammattien alalla. Taiteilijoiden koulutuksen tulisi valmistaa taiteilijoita kohti uusia, ennennäkemättömiä työn muotoja ja rakenteita... (Monialataiteilija)

Taiteilija joutuu toimimaan monessa samoin kuin luovan alan yrittäjä saadakseen toimeentulon oman alansa töistä. (Arkkitehtuuri- ja muotoilualan taiteilija)

Taiteilijat lukeutuvat niiden muutamien ammattiryhmien joukkoon, joihin itsensätyöllistävien kasvu on 2000-luvun alussa painottunut (Pärnänen & Sutela 2014, 12–13). Tämäkin liittyy koulutukseen. Vaikka muodollinen koulutus ei ole ainoa reitti taiteilijan ammattiin, jotkut vastaajat korostivat taiteilijoita koulutetun aiempina vuosina liikaa ja näkivät sen seurauksena nuorten taiteilijoiden mahdollisuudet alansa ammattilaisena toimimiseen jopa epätoivoisina. Aineistossamme tämä näkyi etenkin kuvataiteilijoiden vastauksissa. Peräti 40 prosenttia yrittäjäkuvataiteilijoista katsoi, että alalla toimii liikaa taiteilijoita. Muista nuorista kuvataiteilijoista näin ajatteli vain 16 prosenttia (ja kaikista vastaajista 14 %). Suhtautumista selittää osaltaan kuvataiteilijoille tyypillinen alhainen tulotaso ja niukka toimeentulo (Karttunen 2019; Mangset ym. 2018, 10; Rensujeff 2015). Vaikka täsmällisten taiteilijamäärien arviointi on vaikeaa, tilanteen muutosta ilmentää kuvataiteen alan tutkinnon suorittaneiden määrä, joka nousi 59 prosentilla vuodesta 2000 vuoteen 2011 (Herranen ym. 2013).

Yrittäjätaiteilijan tulot ja tulolähteet

Taiteilijoiden toimeentulo rakentuu useista eri tulonlähteistä, ja taiteilijana työskentelevät saattavat saada enemmän tuloja muusta kuin taiteellisesta työstä. Tämä epäilemättä heijastuu myös toimeentulon epävarmuuteen. Yleisesti tulot vaihtelevat kulttuurialoilla paljon. Vuonna 2013 kulttuurialan itsensätyöllistäjistä 62 prosenttia ilmoitti kokevansa taloudellista epävarmuutta. Muiden alojen itsensätyöllistäjien keskuudessa epävarmuutta omasta toimeentulostaan kokevien osuus vaihteli vajaasta kolmanneksesta reiluun kolmannekseen. (Pärnänen & Sutela 2014, 105.)

Aineistomme vastaajilla taiteen tekeminen menee toimeentulon edelle. Yli 80 prosenttia nuorista taiteilijoista – myös yrittäjätaiteilijoista – ilmoitti olevansa tarvittaessa valmis tinkimään toimeentulostaan saadakseen keskittyä taiteen tekemiseen. Puolet (52 %) nuorista taiteenalan yrittäjistä ja freelancereista vastasi, että

he eivät tule taiteellaan toimeen. Tämä osuus oli kuitenkin pienempi kuin muilla nuorilla taiteilijoilla (65 %)¹³. Taiteellisella työllä taloudellisesti toimeen tulevien yrittäjätaiteilijoiden osuus (40 %) olikin suurempi kuin muilla vastaajilla (24 %)¹⁴. Yrittäjätaiteilijoista taiteellaan tulevat useimmin toimeen monialaiset (56 %) ja harvimminkin esittävässä taiteissa toimivat (28 %)¹⁵. Ero yrittäjätaiteilijoiden ja muiden nuorten taiteilijoiden välillä oli merkittävin visuaalisissa taiteissa, joissa yrittäjätaiteilijoista 44 prosenttia ja muista 11 prosenttia tuli toimeen taiteellisella työllään¹⁶. Yksi eroja selittävä tekijä voi olla se, että yrittäjätaiteilijat osaavat oman näkemyksensä mukaan muita useammin hinnoitella taiteellisen työnsä arvon. Heistä liki 60 prosenttia oli tätä mieltä. Muilla vastaava osuus oli hieman alle puolet. Oman työn arvon tunteminen korostui musiikin alalla (73 % kertoi osaavansa hinnoitella työnsä).

Yrittäjien tulot päätoimisesta yritystoiminnasta vaihtelevat suuresti. Kaikkien Suomen työnantajayrittäjien vuositulojen keskiarvo oli 52 100 euroa ja yksinyrittäjien 26 800 euroa vuonna 2016 (Sutela & Pärnänen 2018, 63). Yksinyrittäjiä on Suomessa noin 182 000, mikä on 64 prosenttia kaikista yrityksistä. Lähes kaikki kulttuurialan yritykset ovat mikroyrityksiä, ja enemmistö niistä on yhden hengen yrityksiä. Kulttuurialojen yrittäjien keskitulojen on sekä kansainvälisissä että kotimaisissa tutkimuksissa todettu olevan pienempiä kuin yrittäjien keskitulot yleensä, niin mikro- kuin muissakin yrityksissä (ks. esim. Mangset ym. 2018; Pärnänen & Sutela 2014).

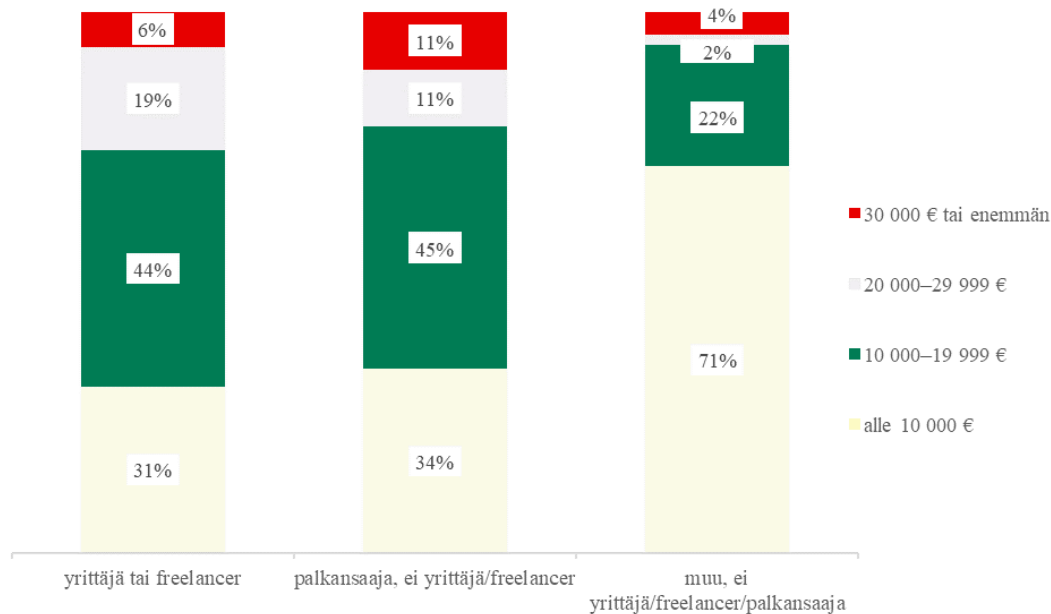
Kuviossa 1 on esitetty alle 35-vuotiaiden taiteilijoiden tulojen jakautuminen tuloluokittain. Tuloja koskevat tiedot perustuvat vuonna 2019 kerättyyn barometriaineistoon (ks. Hirvi-Ijäs ym. 2020). Kuviossa esitettyjen yrittäjätaiteilijoiden ryhmä koostuu vuoden aikana yrittäjänä tai freelancerina työskennelleistä. Palkansaajat ovat palkansaajia, jotka eivät toimineet yrittäjänä tai freelancerina. Luokka muu koostuu työskentelyapurahan saajista, päätoimisista opiskelijoista ja työttömistä työnhakijoista. Aineiston kaikista taiteilijoista puolet ansaitsi vähintään 20 000 euroa vuodessa; alle 35-vuotiaista tähänkään pääsi harva. Selvä enemmistö (74 %) nuorista taiteentekijöistä ansaitsi alle 20 000 euroa vuodessa. Yli 30 000 euron vuosituloihin

13 $V=0,193$.

14 $V=0,167$.

15 $V=0,275$.

16 $R_s=0,331, V=0,373$.

Kuvio 1. Yrittäjätaiteilijoiden (yrittäjien tai freelancereiden), palkansaajien sekä muiden alle 35-vuotiaiden taiteilijoiden kokonaistulot ennen veroja vuonna 2018. Taiteen ja kulttuurin barometri 2019.

heistä ylsi vain 6 prosenttia. Alle 35-vuotiaista yrittäjätaiteilijoista 20 000 euroa tai enemmän ansaitsi joka neljäs, palkansaajista miltei yhtä moni (22 %) mutta muista vain harva (6 %).

Muutamissa kansainvälisissä tutkimuksissa on viitattu pienten tulojen yleisyyteen nimenomaan nuorten yrittäjätaiteilijoiden keskuudessa (esim. McRobbie 2016; Woronkowicz & Noonan 2017). Aineistomme ei varauksetta tue tätä havaintoa, vaan nuorten yrittäjien ja freelancereiden tulot vertautuvat palkansaajien tulotasoon.

Vuoden 2018 barometrin aineistossa nuorista taiteilijoista vain joka neljäs sai kaikki tai lähes kaikki tulonsa taiteesta (Hirvi-Ijäs ym. 2019, 39). Toisin sanoen 75 prosentilla ansiotuloja kertyi merkittävästi myös muista työtehtävistä. Kuviossa 1 esitettyihin kokonaistuloihin on laskettu kaikesta, ei ainoastaan taiteellisesta, työstä saadut tulot. Etenkin alle 20 000 euroa vuodessa ansaitsevat kompensoivat pieniä taiteellisen työn tulojaan tekemällä muunlaisia ansiotöitä. Sen sijaan tätä parempituloisilla suurin tulonlähde on taiteellinen työ. Yrittäjätaiteilijoiden työn hybridisyydestä kuitenkin kertoo, että jopa 39 prosenttia yrittäjätaiteilijoistakin sai taiteellisesta työstä pääasiallisena tulonlähteenään työnantajan maksamaa palkka-

tuloa. Se on selvästi enemmän kuin muilla nuorilla taiteilijoilla (23 %)¹⁷. Esittämissä taiteissa liki 60 prosenttia yrittäjätaiteilijoista saa pääasiallisena tulonaan palkkaa.

Otoksemme nuorista yrittäjätaiteilijoista 72 prosenttia sanoi tekevänsä taiteen ohella myös muuta työtä. Esittämissä taiteissa peräti 88 prosenttia yrittäjistä ja freelancereista vastasi näin. Muista töistä yleisimpiä olivat opetus, tapahtumatuotanto ja valokuvaus, mutta avovastauksissa mainittiin myös *babysitting*, hieronta sekä ravintola- ja rakennusalan työt.

Taiteilijan ammatti on kyllä iso kummajainen ammattien joukossa. Vaikka monet haluavat saada siitä elantonsa, nykyinen rahoitusjärjestelmä kannattelee vain pientä osaa ja taiteilijoista moni tekee muuta työtä voidakseen jatkaa taiteilijan ammatissa. Ehkä kokopäiväinen taiteesta elantonsa tienaa ja siitä uran rakentava taiteilija on hieman vanhentunut ihanne ja sen sijaan tulisi tunnustaa taiteilijuuden moninaisuus ja etsiä tapoja tukea taiteellista toimintaa hyvin erilaisissa yhteiskunnallisissa asemissa ja hyvin erilaisilla elämänpoluilla. (Monialataiteilija)

Siinä missä muista taiteilijoista joka kolmas (34 %) mainitsi työttömyyspäivärahan tai työmarkkinatuen yleisimmäksi pääasialliseksi tulonmuodokseen, taiteilijayrittäjistä näin sanoi vain noin joka viides (22 %)¹⁸. Ero oli suurin visuaalisissa taiteissa. Useimmat nuorista yrittäjätaiteilijoista (71 %) kuin muista taiteilijoista (60 %) olivat sitä mieltä, että ottaisivat mieluummin vastaan tilapäisen työn kuin työttömyyskorvauksen, vaikka käteen jäävä tulo olisi yhtä suuri¹⁹. Nuoret yrittäjätaiteilijat olivat myös hieman muita aktiivisempia hakemaan apurahoja. Heistä 92 prosenttia (muista 84 %) kertoi hakeneensa apurahoja Taiteen edistämiskeskuksesta ja säätiöiltä²⁰. Yrittäjät ja freelancerit näyttävätkin saavan tuloja eri lähteistä monipuolisemmin kuin muut taiteilijat ja hakevan toimeentuloa aktiivisesti eri suunnista. On mahdollista, että ero selittyy ”yrittäjämäisen työnteon etiikalla” – eli yrittäjätaiteilijat tekevät muita hanakammin erilaisia töitä rahoittaakseen taiteen tekemistään. Epäilemättä yrittäjätaiteilijoiden asennoitumista työttömyyspäivä-

17 V=0,172.

18 V=0,118.

19 V=0,150.

20 V=0,109.

rahaan tai työmarkkinatukeen selittää kuitenkin myös se, että yrittäjät ja freelancerit jäävät muita herkemmin työttömyysturvan ulkopuolelle.

Kuten jo edellä viittasimme, keskusteltaessa taiteellisen työn hybridisyydestä ja prekaarisuudesta nousee usein esiin palkaton työ (esim. Casacuberta & Gandelman 2012; Hirvi-Ijäs ym. 2019, 79–94; Mangset ym. 2018). Käyttämästämme barometriaineistoista ei selviä, kuinka suuren osan työpanoksestaan yrittäjätaiteilijat arvioivat olevan palkatonta. Heistä muita nuoria taiteilijoita useampi (29 % vs. 18 %) ²¹ sanoi, ettei palkaton työ ole ollut heille ongelma taiteilijan työssä. Silti yli 70 prosenttia yrittäjätaiteilijoistakin jätti valitsematta vaihtoehdon ”ei”, kun heiltä kysyttiin, onko palkaton työ ollut ongelma heidän työskennellessään taiteilijana. Vuoden 2018 barometrin mukaan kaikista taiteilijoista 73 prosenttia pitää palkatonta työtä ongelmana (Hirvi-Ijäs ym. 2019, 82).

Miksi sitten palkaton työ koetaan ongelmaksi, vaikka samanaikaisesti siihen totutellaan ja jopa ajatellaan sen kuuluvan yrittäjyyteen tai taiteilijuuteen ”luonnollisena” osana (Hirvi-Ijäs ym. 2019, 79–94)? Palkattoman työn sekä yleisemminkin prekaariuden ja riskien sietämistä on kulttuuri- ja luovilla aloilla selitetty työhön liittyvillä toivotuilla puolilla, kuten taiteellisella arvolla, autonomialla, vaihtelevuudella, luovuudella ja itsemääräämisoikeudella (esim. Ansio ym. 2018; Mangset ym. 2018; McRobbie 2016; Menger 2002). Aiemmin nimesimme ne sisäisiksi motivaatiotekijöiksi. Työn ongelmallisten puolten kestämistä lisää lupaus paremmasta tulevaisuudessa; prekaareja olosuhteita ja huonoja tuloja tai palkattomuutta tulee kestää, jotta voi tulla tunnetuksi ja saavuttaa tulevaisuudessa turvatumman aseman. Tällaiset näkemykset heijastuvat myös barometrivastauksiin.

Palkaton työ on kuulunut olennaisena osana ”urakehitykseeni” ja jokseenkin itsensänselvänä. Ajattelen sitä verkostoitumisena tai ammattitaidon kehittämisenä.

...Suostun siihen silloin, jos näen siinä jonkun taiteellisen arvon. (Monialataiteilija)

Tein noin 6 vuotta ilmaistyötä taiteen kentällä ennen kuin aloin saamaan kohtuullista palkkiota työstäni. (Visuaalisen alan taiteilija)

Sisäiset motivaatiotekijät ja ulkoiset riskit voivat kohdata epäedullisesti, jolloin työn kielteiset puolet, kuten pieni palkka, liiallinen työmäärä ja uran näköalattomuus,

21 V=0,144.

muodostuvat myönteisiä puolia hallitsevammiksi. Tällöin myönteiset motivaatio-tekijät muuttuvat Lauren Berlantin (2010) kutsumaksi prekaarin työelämän ”julmaksi optimismiksi” (*cruel optimism*). Seuraukset voivat olla uran ja jaksamisen kannalta huonoja.

Nuorilta taiteilijoilta kysyttiin myös mielipiteitä toimeentuloa parantavista tekijöistä. Peräti 72 prosenttia heistä katsoi, että perustulo olisi paras ratkaisu taiteilijoiden sosiaaliturvaongelmiin. Yrittäjien ja freelancereiden keskuudessa sitä piti parhaana 73 prosenttia. Taiteilijaturvamenetelmän uudistamista kokonaan toivoi 14 prosenttia yrittäjätaiteilijoista. Avovastauksissa he perustelivat uudistamistarvetta useilla eri seikoilla. Monet toivoivat tukijärjestelmien uudistamista niin, että ne vastaisivat työn ja toimeentulon epävarmuustekijöihin.

Siitä tulisi tehdä pitkäjänteisempää, eläkettä kerryttävää, luotettavampaa. (Monialataiteilija)

Yrittäjätaiteilijat nostivat lisäksi esiin tarpeen parantaa edunvalvontaa ja yleisesti taiteellisen työn arvostusta tulonsaannin epävarmuuksien poistamiseksi. Julkiseen rahoitukseen haluttaisiin sääntöjä, jotka ehkäisisivät ilmaisen taiteellisen työn teettämisen julkisesti tuetuissa hankkeissa.

Johtopäätökset

Keskityimme artikkelissamme nuorten, taiteilijoina toimivien yrittäjien ja freelancereiden näkemyksiin omasta työstään, työolosuhteistaan ja tuloistaan. Yksi yrittäjätaiteilijoita yhdistävä tekijä on työtehtävien jatkuvuuden ja tulotason epävarmuus ja vaihtelevuus. Yrittäjätaiteilijoilla muun kuin taiteellisen työn tekeminen on vielä yleisempää kuin taiteilijoilla yleensä. Käytännössä kaikilla taiteenaloilla Suomen kehitys muistuttaa Länsi-Euroopan maissa, Australiassa ja USA:ssa havaittua siirtymää kohti lyhytkestoisia työ- tai toimeksiantosopimuksia, vaihtelevan suuruisia palkkioita ja itsensä työllistämisen yleistymistä (vrt. Menger 2002; Oakley 2009; Throsby & Petetskaya 2017).

Nuoret yrittäjätaiteilijat liikkuvat melko luontevasti erilaisten tehtävien ja töiden maastossa, projektien, pätkien ja sirpaleisuuden maailmassa. He ovat omaksuneet

hybridin toimintatavan, jossa toimeentuloa haetaan useista lähteistä ja rinnakkain yrittämisen kanssa myös muualta kuin yrittäjyydestä.

Aineistomme tukee aiempia tulkintoja yrittäjätaitelijoiden prekarisaatiosta (Herranen 2013; Jokinen 2010; Karttunen 2019; McGuigan 2015; McRobbie 2016). Prekarisaation ”kahdet kasvot” vuorottelevat yrittäjätaitelijoiden työssä. Prekarisaatio toteutuu pienten ja epävarmojen tulojen sekä työelämän olosuhteiden muodossa ja hybridit asemat useiden ansiotöiden sekä työtehtävien ja -ympäristöjen muodossa. Monille nuorille taitelijoille yrittäjätaitelijuus näyttäytyy vastauksena tähän sirpaleisuuteen. Moni näyttää hyväksyvän yrittäjätaitelijuuteen liittyvät riskit ja mukautuvan niihin. Omaa työtä ja työelämää kuvattaessa riskejä kompensoidaan työn myönteisillä puolilla eli niin sanotuilla sisäisillä motivaatiotekijöillä.

Osa yrittäjätaitelijoista näyttää tulostemme mukaan ajattelevan, että ajoittainen kurjuus ja epävarmuus kuuluvat taiteen tekemiseen (myös yrittämiseen), mutta myönteiset puolet (saa tehdä, mitä haluaa, ja valita, kuinka aikansa työn tekemiseen käyttää) vievät voiton huonoista. Suurella osalla yrittäjätaitelijoista – kuten kaikista taitelijoista – on uran edetessäkin heikot mahdollisuudet työllistyä omalla alallaan vakituiseen palkkasuhteeseen. Kovin moni ei sitä edes kaipaa, koska katsoo, että yrittäjän statuksella on mahdollista työskennellä itseä kiinnostavien ja merkitykselliseksi koettujen sisältöjen parissa.

Sekä aineistomme yrittäjätaitelijat että nuoret taitelijat yleisemminkin (Hirvi-Ijäs ym. 2019) näyttävät suhtautuvan yrittäjyyteen vanhempia taitelijapolvia myönteisemmin. Hekään eivät kuitenkaan haluaisi toimia pelkästään yrittäjänä vaan ovat tyytyväisiä monialaiseen työskentelyyn ja pitävät sitä tavoiteltavana myös tulevaisuudessa. Tässä suhteessa nuoret yrittäjätaitelijat näyttävät poikkeavan useimpien muiden alojen yrittäjistä (vrt. esim. Sutela & Pärnänen 2018).

Aiemmissä tutkimuksissa on esitetty, että pienet tulot ovat tyypillisiä nuorten yrittäjätaitelijoiden keskuudessa (Pärnänen & Sutela 2014, 105). Aineistossamme heidän tulonsa ovat kuitenkin paremmat kuin nuorten taitelijoiden tulot keskimäärin (ks. Hirvi-Ijäs ym. 2018). Samalla nuorista yrittäjätaitelijoistakin 60 prosenttia kokee vaikeaksi tulla taloudellisesti toimeen pelkästään taiteellisella työllä. Heille onkin muita nuoria taitelijoita tyypillisempää työskennellä taiteellisen työn ohella taiteen ulkopuolella. Tilanteessa on vaarana sisäisten motivaatiotekijöiden ja ulkoisten riskien epäedullinen kohtaaminen. Pienet tulot, liiallinen työmäärä ja uran näköalattomuus voivat muodostua työn myönteisiä puolia hallitsevammiksi. Onkin helppo

ymmärtää, miksi nuoret yrittäjät taiteilijat suhtautuvat, kuten muutkin nuoret taiteilijat, varsin myönteisesti perustuloon: he näkevät, että se mahdollistaisi saumattomat siirtymät erilaisten työmarkkinastatuksien ja monialaisten työn sisältöjen välillä.

Taiteilijuus on kaikille barometrivastaajille ammatti, ja yrittäjänä ja freelancerina toimiminen on yksi tapa harjoittaa tätä ammattia – myydä omaa työtään ja sen tuloksia. Olosuhteiden pakosta yrittäjät taiteilijoina toimiville kyse on yksinkertaisesti taiteilijana työskentelyn mahdollistamisesta. He eivät pyri erottelemaan itseään yrittäjinä muista taiteilijoista vaan näkevät itsensä ammattitaiteilijoina muiden kaltaistensa joukossa. Vapaaehtoisemmin yrittäjinä toimivista osa erottelee yrittäjät taiteilijuudella itseään muilla tavoin taiteella ansaitsevista, mutta tämä oli aineistossamme vähäistä.

Kaiken kaikkiaan – vastauksena päätutkimustehtäväämme – toteamme, että yrittäjyys näyttäytyy nuorille taiteilijoille mielekkäänä taiteellisen työn tekemisen vaihtoehtona. Tämä siitäkkin huolimatta, että työolot ovat heille yhtä prekaareja kuin muillekin taiteilijoille. Nuoret yrittäjät taiteilijat näyttävät kuitenkin sopeutuneen työn hybridisoitumiseen ja prekaariuteen muita nuoria taiteilijoita paremmin. Tulokset eivät vielä kerro yrittäjyydestä uutena taidetyön normaalina tai ihanteena, mutta yrittäjyys on selvästi vakiinnuttamassa asemansa taiteellisen työn tekemisen kentillä.

Kirjoittajat

Miikka Pyykkönen

YTT, professori
Jyväskylän yliopisto
sähköposti: miikka.pyykkonen@jyu.fi

Sakarias Sokka

YTT, FM, erikoistutkija
Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus CUPORE
sähköposti: sakarias.sokka@cupore.fi

Ari Kurlin Niiniaho

HM, tutkija
Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus CUPORE
sähköposti: ari.kurlin@cupore.fi

Kirjallisuus

- Abbing, H.** (2002) *Why are artists poor: The exceptional economy of the arts.* Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ansio, H., Houni, P. & Piispa, M.** (2018) ”Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä mikä olisin.” *Sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijät ja hybridinen työ.* *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (1), 5–17.
- Berlant, L.** (2010) *Cruel optimism.* Teoksessa M. Gregg & G. J. Seigworth (toim.) *The affect theory reader.* Lontoo: Duke University Press, 93–117.
- Bögenhold, D. & Klinglmair, A.** (2016) *Entrepreneurship and hybrid self-employment.* Teoksessa D. Bögenhold, J. Bonnet, M. Dejardin & G. Perez de Lema (toim.) *Contemporary entrepreneurship: Multidisciplinary perspectives on innovation and growth.* New York: Springer, 127–140.
- Casacuberta, C. & Gandelman, N.** (2012) *Multiple job holding: The artist’s labour supply approach.* *Applied Economics* 44 (3), 323–337. <https://doi.org/10.1080/0036846.2010.508719>
- Essig, L.** (2017) *Same or different? The “cultural entrepreneurship” and “arts entrepreneurship” constructs in European and US higher education.* *Cultural Trends* 26 (2), 125–137. <https://doi.org/10.1080/09548963.2017.1323842>
- Eurostat** (2019) *Culture statistics – 2019 edition.* <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-01-19-712> (luettu 15.10.2020)
- Haans, R. F. J. & van Witteloostuijn, A.** (2015) *Expected job creation across the cultural industries: A sectoral division and its implications for cultural policy.* *International Journal of Cultural Policy* 24 (1), 45–67. <https://doi.org/10.1080/10286632.2015.1128420>
- Herranen, K., Houni, P. & Karttunen, S.** (2013) ”Pitäisi laajentaa työalaansa”: Kuvataiteilijan ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä. *Cuporen julkaisuja* 21. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore.
- Hirvi-Ijäs, M., Kautio, T., Kurlin, A., Rensujeff, K. & Sokka, S.** (2020) *Taiteen ja kulttuurin barometri 2019: Taiteilijoiden työ ja toimeentulon muodot.* *Cuporen verkkojulkaisuja* 57. Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2020/taiteen_ja_kulttuurin_barometri_2019.pdf (luettu 15.10.2020)

- Hirvi-Ijäs, M., Rensujeff, K., Sokka, S. & Koski, E.** (2017) Taiteen ja kulttuurin barometri 2016: Taiteilijan työskentelyedellytykset muutoksessa. Cuporen verkkojulkaisu 42. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2017/cupore_barometri_2016_13.pdf (luettu 15.10.2020)
- Hirvi-Ijäs, M., Rensujeff, K., Sokka, S. & Koski, E.** (2018) Taiteen ja kulttuurin barometri 2017: Nuoret taiteentekijät. Cuporen verkkojulkaisu 47. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2018/cupore_barometri_2017_final.pdf (luettu 15.10.2020)
- Hirvi-Ijäs, M. & Sokka, S.** (2019) Suomen taide- ja taiteilijapolitiikka 2019. Cuporen tietovihko 2. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/suomen-taide-ja-taiteilijapolitiikka-2019> (luettu 15.10.2020)
- Hirvi-Ijäs, M., Sokka, S., Rensujeff, K. & Kurlin, A.** (2019) Taiteen ja kulttuurin barometri 2018: Taiteilijoiden ja taiteen liikkuvuus. Cuporen verkkojulkaisu 51. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2019/taiteilijoiden_ja_taiteen_liikkuvuus._taiteen_ja_kulttuurin_barometri_2018._v_09.pdf (luettu 15.10.2020)
- Houni, P. & Ansio, H.** (2014) Taiteilijan ammatti tänään – tietoja, taitoja, diskursseja. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (4), 375–387.
- Jokinen, E.** (2010) Vallan kirjailijat: Valtion apurahoituksen merkitys kirjailijoille vuosituuhannen vaihteen Suomessa. Helsinki: Avain.
- Kalleberg, A.** (2009) Precarious work, insecure workers: Employment relations in transition. *American Sociological Review* 74 (1), 1–22. <https://doi.org/10.1177/000312240907400101>
- Karttunen, S.** (2019) Self-precarization and structural poverty: The case of Finnish grant-oriented visual artists, *Recherches Sociologiques & Anthropologiques* 50 (2), 27–51. <https://doi.org/10.4000/rsa.3424>
- Korhonen, A.-R., Peltokoski, J. & Saukkonen, M.** (2006) Prekariaatti. Teoksessa M. Jakonen, J. Peltokoski & A. Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto, 378–383.
- Mangset, P., Heian, M. T., Kleppe, B. & Løyland, K.** (2018) Why are artists getting poorer? About the reproduction of low income among artists. *International Journal of Cultural Policy* 24 (1), 539–558. <https://doi.org/10.1080/10286632.2016.1218860>

- Markusen, A., Gilmore, S., Johnson, A., Levi, T. & Martinez, A.** (2006) *Crossover: How artists build careers across commercial, nonprofit and community work*. Commissioned by The Williams and Flora Hewlett Foundation, The James Irvine Foundation, and Leveraging Investments in Creativity (LINC).
- Martela, F. & Jarenko, K.** (2014) *Sisäinen motivaatio: Tulevaisuuden työssä tuottavuus ja innostus kohtaavat*. Eduskunta: Tulevaisuusvaliokunta. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/tuvj_3+2014.pdf (luettu 15.10.2020)
- McGuigan, J.** (2015) *Neo-liberal culture*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- McRobbie, A.** (2016) *Be creative: Making a living in the new culture industries*. Cambridge: Polity Press.
- Menger, P.-M.** (2002) Are there too many artists? The “excess supply” issue: a measurement puzzle, an increasingly flexibility-driven functional requirement and an unavoidable mismatch effect in creative activities. International Symposium on Culture Statistics, October 21 to 23, 2002, Montreal.
- Menger, P.-M.** (2015) The market for creative labour: Talent and inequalities. Teoksessa C. Jones, M. Lorenzen & J. Sapsed (toim.) *The Oxford handbook of creative industries*. Oxford: Oxford University Press, 148–170.
- Oakley, K.** (2009) “Art works” – cultural labour markets: A literature review. Lontoo: Creativity, Culture and Education. <http://www.creativitycultureeducation.org/wp-content/uploads/2018/10/CCE-lit-review-8-a5-web-130.pdf> (luettu 15.10.2020)
- Opetushallitus** (2019) *Korkeakoulujen yhteishaussa opiskelupaikka yli 48 000 opiskelijalle*. Tiedote 27.06.2019. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2019/korkeakoulujen-yhteishaussa-opiskelupaikka-yli-48-000-opiskelijalle> (luettu 15.10.2020)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö** (2017) *Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi. Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmän raportti*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Piispa, M. & Salasuo, M.** (2014) *Taiteilijan elämänkulku: Tutkimus nuorista taiteilijoista 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Pyykkönen, M.** (2014) *Ylistetty yrittäjyys*. Jyväskylä: SoPhi. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/44517> (luettu 15.10.2020)

- Pyykkönen, M.** (2015) Kulttuuripolitiikan uusi vaih(d)e: Luovaa taloutta ja yrittäjyyttä. Teoksessa M. Jakonen & T. Silvasti (toim.) Talouden uudet muodot. Helsinki: Into, 122–143.
- Pyykkönen, M., Kumpulainen, K. & Vierimaa, S.** (2019) Työn muutoksen haasteet kulttuurialan korkeakoulutuksen työelämäpedagogiikalle. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 21 (4), 45–61.
- Pyykkönen, M. & Stavrum, H.** (2018) Enterprising culture: Discourses on entrepreneurship in Nordic cultural policy. *Journal of Arts Management, Law and Society* 48 (2), 108–121. <https://doi.org/10.1080/10632921.2017.1391726>
- Pärnänen, A. & Sutela, H.** (2014) *Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Rensujeff, K.** (2015) *Taiteilijan asema 2010: Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus*. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Sutela, H. & Pärnänen, A.** (2018) *Yrittäjät Suomessa 2017*. Helsinki: Tilastokeskus.
- SVT** (2018) *Kulttuurivävoima Suomessa 2017*. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/klt/2017/01/klt_2017_01_2018-08-31_tie_001_fi.html (luettu 9.4.2020)
- SVT** (2019) *Kulttuurivävoima Suomessa 2018*. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/klt/2018/01/klt_2018_01_2019-06-10_tie_001_fi.html (luettu 9.4.2020)
- SVT** (2020) *Työvoimatutkimus 2019*. Suomen virallinen tilasto Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/tyti/index.html> (luettu 9.4.2020)
- Throsby, D. & Petetskaya, K.** (2017) *An economic study of professional artists in Australia*. Department of Economics, Macquarie University. <https://www.australiacouncil.gov.au/workspace/uploads/files/making-art-work-throsby-report-5a05106dobb69.pdf> (luettu 9.4.2020)
- Tilastokeskus** (2020). *Kulttuurialalla opiskeli vuonna 2018 lähes 36 700 opiskelijaa, uusien opiskelijoiden määrä väheni viime vuosikymmenellä*. http://www.stat.fi/til/klt/2018/02/klt_2018_02_2020-04-28_tie_001_fi.html (luettu 15.10.2020).
- Woronkowicz, J. & Noonan, D.** (2017) Who goes freelance? The determinants of self-employment for artists. *Entrepreneurship Theory and Practice* 43 (4), 651–672. <https://doi.org/10.1177/1042258717728067>

Miikka Pyykkönen, Sakarias Sokka, Ari Kurlin Niiniaho

Artrepreneurs at the interfaces between freedom, creativity, and livelihood

In this article, we examine the nature and motivation factors of work, as well as the incomes of artist freelancers and entrepreneurs under 35 years of age. We refer to them as ‘artrepreneurs’. Our data is composed of artrepreneurs’ responses (n=209) to a survey collected from young artists (n=565) by the Center for Cultural Policy Research (Cupore) and the Arts Promotion Centre Finland (Taike) in 2017. By examining the frequency distributions and cross tabulations with chi-square tests and correlation coefficient tests, we study the impact of different factors on experienced work satisfaction. Our study draws on previous research and theory on artistic and cultural work. The central concepts in our analysis are ‘hybridity’ and ‘precarity’. The most important results are that artrepreneurs’ work is more multidisciplinary and they have more sources of income compared to other young artists. They also handle the uncertainties of precarious working life better than other young artists.